

Och stjärnans namn var Malört

En film om den vardag som offer efter kärnkraftsolyckorna i Tjernobyl och Harrisburg lever i. Kanske det enda hållbara perspektivet när kärnkraften som energikälla diskuteras.

Åldersrekommendation:

Åk 9 / gymnasiet

En filmhandledning av: **Annika Thor**

”Den tredje ängeln blåste i sin basun. Då föll en stor stjärna från himlen, brinnande som en fackla, och den föll på en tredjedel av floderna och på vattenkällorna.

Och stjärnans namn var Malört. En tredjedel av vattendragen blev till malört, och många människor dog av vattnet, därför att det hade blivit så bittert.”

(Johannes Uppenbarelse, kap. 8:10-11)

Verserna ur Uppenbarelseboken talar om de yttersta dagarna och den stora katastrof som då skall drabba mänskligheten.

I Lennart Malmers film *Och stjärnans namn var Malört* står stjärnans dödliga gift som en metafor för den radioaktiva nedsmutsning som vid en allvarlig kärnkraftsolycka kan göra stora områden obeboeliga.

Filmen skildrar konsekvenserna av två stora kärnkraftsolyckor: i Harrisburg och i Tjernobyl. På ryska heter malört *tjernobylnik* ...

Harrisburgolyckan 1979

28 mars 1979 stannade vattenpumparna i kärnreaktorn Three Mile Island 2 nära storstaden Harrisburg i Pennsylvania. Personalen förstod inte vad som höll på att hända och fyllde inte på vatten. Temperaturen i reaktorhärden steg tills den delvis smälte och rasade ihop. Enligt de officiella rapporterna om olyckan var de radioaktiva utsläppen till omgivningen obetydliga. Men som

I Lennart Malmers nästan viskande lågmälda film får vi träffa vittnen till, och offer för, kärnkraftsolyckorna i Tjernobyl och Harrisburg.

Malmers film visar finns det många som ifrågasätter den officiella versionen.

Tjernobylolyckan 1986

26 april 1986 exploderade reaktorn i block fyra vid kärnkraftverket i Tjernobyl i Ukraina, sedan personalen stängt av vissa säkerhetssystem. Stora mängder radioaktiva ämnen spreds över Ukraina och Vitryssland, men också över andra delar av Europa, bland annat norra Sverige. Tiotusentals människor evakuerades från Tjernobylys närmaste omgivningar, som är kontaminerade med radioaktivitet för all framtid.

Möten med dem som drabbats

I *Och stjärnans namn var Malört*

möter vi några av de människor som drabbats av kärnkraftsolyckorna i Tjernobyl och Harrisburg.

Ett par unga föräldrar vakar över sitt sjuka barn. En kvinna brister i gråt när hon berättar om hur hennes tax och alla andra hundar i kvarteret dog. En läkare som arbetat i ”Zonen” med att ta hand om de många sjuka är själv döende i cancer. En ambulansförare berättar om de många unga människor som dött av samma sjukdom.

Ovissheten, rädslan och maktlösheten finns hos alla de människor som framträder i filmen. Intervjuaren och kameran dröjer sig kvar hos dem länge, låter dem tala till punkt eller bara vara tysta. Plågsamt länge stannar kameran också vid deforme-

rade griskultingar och vid ett barn som får en undersökningskamera införd genom matstrupen.

f *Vad har människorna i filmen gemensamt? Hur skiljer sig intervjuerna i filmen från vanliga nyhetsintervjuer? Vad händer inom oss när vi tvingas betrakta det outhärdliga inte bara några sekunder, utan länge?*

Förespråkare för kärnkraften brukar hävda att det inte går att bevisa att ens Tjernobylolyckan skulle fått några svåra konsekvenser i form av ökad sjukdomsfrekvens. En del av dem säger att det är människornas rädsla och oro i sig som är den stora hälsofaran, inte det radioaktiva nedfallet. Kan de ha rätt?

Vem styr kärnkraftspolitiken?

Förutom de direkta följderna av de båda olyckorna drabbades människorna både i Harrisburg och i Tjernobyl av kärnkraftsindustrins och myndigheternas försök att dölja vad som skett. De amerikanska myndigheterna förnekade att några farliga utsläpp överhuvudtaget ägt rum - trots att man inte gjorde några mätningar dagarna efter härdsmltan. Efter Tjernobylolyckan dröjde det flera dagar innan människorna i den närmaste omgivningen fick information och evakueringen påbörjades.

Mörkläggningen har fortsatt under åren som gått, i USA liksom i f.d. Sovjetunionen. I filmen talar en ung amerikanska om hur hon inte längre tror att "vanliga människor" har något att säga till om när det gäller viktiga beslut, som det om kärnkraftens framtid. Dr Vladimir Tjernosenko, f.d. kärnfysiker som deltog i röjningsarbetet i Tjernobyl, talar om en "internationell atomaffia" med intresse av att förvanska sanningen om olyckan. Till atomaffian räknar han också det internationella kontrollorganet IAEA och dess svenska chef Hans Blix.

f *Kan vi lita på våra myndigheter när det gäller kärnkraften? Går det att påverka beslut om kärnkraftens framtid?*

Människan, tekniken och naturen

I alla tider har människan försökt tjäma naturen med teknikens hjälp.

Vetenskap och teknologi har använts för att förbättra levnadsvillkoren. Men ofta har resultatet blivit en rovdrift på naturen som på sikt hotar samma levnadsvillkor.

Biografen i den övergivna staden vid Tjernobyl heter Kinoteater Prometheus. I den grekiska mytologin berättas hur Prometheus stal elden från gudarna. Zeus straffade honom genom att fjättra honom vid en klippa och låta en örn hacka ut hans lever, bit för bit, år efter år.

"Jag har efter moget övervägande kommit fram till att kärnkraftsteknologin är så ömtålig, så oerhört avancerad och komplicerad att den egentligen inte kan hanteras av människor med mänskliga svagheter. Det som skiljer kärnkraftsteknologin från annan ömtålig teknologi är de stora riskerna", skrev f.d. finansministern Kjell Olov Feldt efter ett olyckstillbud vid kärnkraftverket i Barsebäck 1992, och fortsatte: "En sådan teknologi bör inte bli ett bestående inslag i Sveriges och världens energiförsörjning. Det har jag kommit fram till oberoende av de ekonomiska konsekvenserna. När den tredje olyckan kommer - och den kommer - då kan jag försäkra att det blir panikrusning från kärnkraften."

f *Har myten om Prometheus något att säga oss idag?*

Är den svenska kärnkraften säker? Vilken betydelse har den "mänskliga faktorn" för kärnkraftssäkerheten? Kan en stor kärnkraftsolycka inträffa i Sverige? Hur skulle Sverige drabbas av en stor olycka i t ex kärnkraftverket i Ignalina i Litauen?

Har Kjell Olov Feldt rätt i att kärnkraften bör avvecklas oavsett de ekonomiska konsekvenserna? Vilka ekonomiska konsekvenser anser olika grupper (LO, Industriförbundet) att en avveckling kommer att få? Arbetslösheten?

Idag påstås det ofta i debatten att en avveckling av kärnkraften måste leda till en ökad användning av fossila bränslen och därmed en förstärkning av växthuseffekten. Stämmer det? Eller finns det andra alternativ? Hur ska de kunna utvecklas?

Kärnkraftspolitiken i Sverige

Sverige satsade tidigt på kärnkraft. Den första reaktorn togs i bruk 1972. Samtidigt uppstod en opinion mot kärnkraften, som blev allt starkare under 70-talet. Efter Harrisburg-olyckan ökade motståndet så kraftigt att riksdagen beslutade genomföra en folkomröstning om kärnkraften.

I folkomröstningen i mars 1980 segrade linje 2, som förespråkade en tidsbegränsad utbyggnad av kärnkraften, med knapp marginal över linje 3 som ville avveckla inom tio år. Riksdagen beslöt att de tolv reaktorer som var i drift, under byggande eller planering, skulle användas under sin tekniska livslängd och att kärnkraften skulle vara avvecklad till år 2010.

Tjernobylolyckan ledde till nya krav på stopp för kärnkraften och 1988 fattade riksdagen ett beslut att avvecklingen skulle inledas 1995/96 med två reaktorer. Men tre år senare revs beslutet upp genom en överenskommelse mellan socialdemokraterna, folkpartiet och centerpartiet.

Idag ifrågasätts år 2010 som slutår för den svenska kärnkraften av starka politiska krafter, med stöd från både storindustrin och LO. I medierna talas det sällan om kärnkraftens risker, desto mer om dess fördelar och om bristen på alternativ.

f *Ta reda på mer om svensk kärnkraftspolitik. Vad innebar de tre linjerna i folkomröstningen 1980? Var står de politiska partierna idag?*

PRODUKTIONSUPPGIFTER:

Sverige 1996

Manus: Lennart Malmer & Ulla-Carin Nyquist

Regi: Lennart Malmer

Foto: Thomas Frantzén, Lennart Malmer

Klippning: Lasse Summanen, Lisskulla

Moltke-Hoff

Musik: Kettil Medelius, Alice Tegner mfl

TEKNISKA UPPGIFTER:

Speltid: 77 min

Format: Normalbild 1.1:37

Censur: Från 11 år

Svensk premiär: 25.4.96

DISTRIBUTION:

Folkets Bio, Box 2068, 103 12 Sthlm

Tel 08-402 08 23, fax 08-402 08 27